

УДК 330.3

І. М. Назаренко,
д. е. н., професор кафедри обліку і оподаткування,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми
ORCID ID: 0000-0003-0874-199X

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.22.23

ДІАГНОСТИЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

I. Nazarenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of accounting
and taxation, Sumy National Agrarian University, Sumy

DIAGNOSTIC AND MANAGEMENT ASPECTS IN THE SYSTEM OF DEVELOPMENT OF THE INVESTMENT AND INNOVATIVE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

Діяльність, розвиток, розширення стратегічних можливостей в сучасних динамічних умовах значною мірою залежать від потенціалу підприємства. У практичній площині формування потенціалу суб'єктів господарювання характеризується певною складністю, нестабільністю, оскільки транзитивність економіки, недостатність фінансових ресурсів, відсутність належної підтримки бізнес-суб'єктів з боку держави, недоліки в системі управління на макrorівні ускладнюють, мінімізують можливості та деструктивно впливають. Метою написання наукової статті є обґрунтування діагностично-управлінських аспектів у системі розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства, конститутивний базис яких сформовано з урахуванням реалістичної оцінки результативних показників. Обґрунтовано, що інвестиційно-інноваційний потенціал є важливою складовою потенціалу підприємства та забезпечує в практичному аспекті можливість розширеного відтворення, підвищення конкурентоспроможності, економічної безпеки бізнес-суб'єктів.

У науковій праці проаналізовано індикатори, які характеризують ресурсне забезпечення, результати діяльності суб'єктів агробізнесу України та масштаби інвестиційної діяльності. Автором ідентифіковано комплекс завдань, які доцільно імплементувати на різних ієрархічних рівнях управління суб'єктами агробізнесу, що в практичній площині сприятиме розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу та створить фундаментальний базис для зміцнення потенціалу підприємства.

Доведено, що для комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності, ризиків інвестиційно-інноваційної діяльності доцільно використовувати діагностику в якості інструментарію менеджменту, результати якої забезпечать формування інформаційного масиву проблематичних напрямів діяльності підприємства. Для забезпечення репрезентативності та об'єктивності результатів діагностики узагальнено перелік оціночних індикаторів.

Activities, development, expansion of strategic opportunities in the modern dynamic conditions largely depend on the potential of the enterprise. The formation of the potential of economic entities is characterized by a certain complexity, instability, since the transitivity of the economy, insufficient financial resources, lack of proper support for business entities from the state, shortcomings in the management system at the macro level complicate, minimize opportunities and have a destructive effect in practical terms. The purpose of writing a scientific article is to substantiate treatment and management aspects in the system of development of investment and innovation potential of enterprises, the constitutive basis of which is formed taking into account a realistic assessment of performance indicators. It has been substantiated that investment and innovation potential is an important component of an enterprise's activity and provides, in a practical aspect, the possibility of expanded reproduction, increasing competitiveness, and economic security of business entities.

The scientific work analyzes the indicators characterizing the resource provision, the results of the activities of Ukrainian agribusiness entities and the scale of investment activities. The author identified a set of tasks that are advisable to implement at various hierarchical levels of management of agribusiness entities, which in practical terms will contribute to the development of investment and innovation potential and create a fundamental basis for strengthening the potential of an enterprise.

It is proved that for a comprehensive assessment of financial and economic activities, risks of investment and innovation activities, it is advisable to use diagnostics as a management tool, the results of which will provide the formation of an information array of problem areas of the enterprise. To ensure the representativeness and objectivity of the diagnostic results, a list of evaluation indicators has been generalized.

Ключові слова: потенціал, діагностика, управління, інвестиційно-інноваційний потенціал, суб'єкти агробізнесу.

Key words: potential, diagnostics, management, investment and innovation potential, agribusiness subjects.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Діяльність, розвиток, розширення стратегічних можливостей у сучасних динамічних умовах значною мірою залежать від потенціалу підприємства. У практичній площині формування потенціалу суб'єктів господарювання характеризується певною складністю, нестабільністю, оскільки транзитивність економіки, недостатність фінансових ресурсів, відсутність належної підтримки бізнес-суб'єктів з боку держави, недоліки в системі управління на макrorівні ускладнюють, мінімізують можливості та деструктивно впливають. Проте визначальним детермінантом активізації темпів розвитку потенціалу підприємства в умовах когнітивної економіки є інновації та інвестиції. Отже, питання управління інвестиційно-інноваційним потенціалом набуває першорядного значення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам інвестиційно-інноваційного потенціалу присвятили наукові праці такі вітчизняні вчені: Геєць В.М., Дацій О.І., Волощук К.Б., Вишневська О.М., Гудзь О.Є., Лапін Є.В., Лупенко Ю.О., Макаренко П.М., Красноручський О.О., Плаксієнко В.Я. та ін.

Роботи зазначених вчених сформувавши фундаментальний базис у контексті економічно-управлінських питань інвестиційно-інноваційного потенціалу. Проте, нові виклики сучасного динамічного середовища актуалізують постійну необхідність дослідження даної проблематики, пов'язаної з обґрунтуванням та ідентифікацією діагностично-управлінських концептів щодо інноваційно-інвестиційного потенціалу.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування діагностично-управлінських аспектів у системі розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства, конститутивний базис яких сформовано з урахуванням реалістичної оцінки результативних показників.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інвестиційно-інноваційний потенціал є важливою складовою потенціалу підприємства та забезпечує в практичному аспекті можливість розширеного відтворення, підвищення конкурентоспроможності, економічної безпеки бізнес-суб'єктів.

Інвестиційно-інноваційний потенціал суб'єктів агробізнесу — складова економічного потенціалу, реальна чи потенційна спроможність суб'єкта господарювання використовувати інновації у своїй виробничій та управлінській системах через залучення інструментів інвестиційного забезпечення для моделювання комплексної концепції стратегічного управління підприємством, що складається з окремих елементів, базується на певних принципах та методах [5, с. 8]. Структура інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства — це сукупність взаємопов'язаних складових, а саме: ринкова складова (відображає ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем); інтелектуальна складова (визначає можливості генерації та сприйняття ідей, задумів новацій і доведення їх до рівня нових технологій, конструкцій, організаційних та управлінських рішень); кадрова складова (характеризує можливості застосування пер-

Таблиця 1. Показники, які характеризують ресурсне забезпечення суб'єктів агробізнесу України

Показники	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість найманих працівників, тис. осіб	596,0	569,4	583,4	558,1	545,7	523,7
Вартість основних засобів, млн грн	171392,0	210169,0	270467,0	341622,0	407146,0	*
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	41511,7	41507,9	41504,9	41489,3	41329,0	41310,9
Продукція сільського господарства, млн грн	251427,2	239467,3	254640,5	249157,0	269408,1	*
Валова додана вартість, млн грн	161145,0	239806,0	279701,0	303949,0	361173,0	358072,0

Примітка: * — дані відсутні у статистичному збірнику України.

Таблиця 2. Основні результативні показники діяльності суб'єктів агробізнесу України

Показники	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Чистий прибуток, млн грн	21413,4	101912,2	89816,3	68276,8	70461,8	90167,0
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	9,3	30,4	25,6	16,5	14,2	16,1
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	21,4	43,0	33,6	23,2	18,9	19,3

соналом підприємства нових технологій, реалізації нових організаційних та управлінських рішень, розробки та виготовлення нових товарів); технологічна складова (відображає здатність оперативно перебудуватися, переорієнтувати виробничі потужності та налагодити економічно ефективно виробництво нових продуктів, що відповідають запитам споживачів); інформаційна складова (відображає інформаційну оснащеність підприємства, ступінь повноти, точності та суперечливості інформації, необхідної для прийняття ефективних інноваційних рішень); інтерфейсна складова (характеризує можливість приведення у відповідність і узгодження різноспрямованих інтересів суб'єктів інноваційного процесу) [1]. Глобалізація, макроекономічна та політична нестабільність, інфляційні процеси, обмежений рівень державної підтримки, існування значної кількості ризиків розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності, недостатній рівень фінансового забезпечення здійснюють деструктивний вплив на бізнес-середовище господарюючих суб'єктів. Відтак забезпечення сталого розвитку є типовою проблемою бізнес-структур, оскільки перед керівниками постійно постають питання пошуку джерел фінансування діяльності підприємства та резервів оновлення матеріально-технічного забезпечення. Зростаюча потреба у фінансових ресурсах актуалізує розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності, але в умовах сьогодення помітною стає тенденція зниження інвестиційно-інноваційної приєднаності економіки України [3, с. 20].

У контексті дослідження діагностично-управлінських аспектів в системі розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства ключовим моментом є аналіз індикаторів, які характеризують ресурсне забезпечення, результати діяльності суб'єктів агробізнесу України та масштаби інвестиційної діяльності.

У таблиці 1 узагальнено оціночні показники, які характеризують ресурсне забезпечення суб'єктів агробізнесу України.

На підставі даних таблиці 1, можна констатувати, що за період 2014—2019 рр. кількість найманих працівників в сільському господарстві зменшилася на 72,3 тис. осіб. Також у 2019 році у порівнянні з 2014 роком спостерігається зменшення площі сільськогосподарських угідь на 200,8 тис. га. Вартість основних засобів у динаміці має тенденцію до зростання. Доцільно відмітити суттєві коливання розміру виробництва продукції сільського господарства суб'єктів агробізнесу України. Валова додана вартість за період 2014—2019 рр. збільшилася на 196927 млн грн.

Динаміка основних результативних показників діяльності суб'єктів агробізнесу України наведена в таблиці 2.

Протягом останніх років чистий прибуток має тенденцію до збільшення (на 68753,6 млн грн в 2019 році у порівнянні з 2014 роком). Доцільно зазначити, що за період дослідження рівень рентабельності діяльності суб'єктів агробізнесу збільшився на 6,8 в.п., але рівень рентабельності операційної діяльності зменшився на 2,1 в.п.

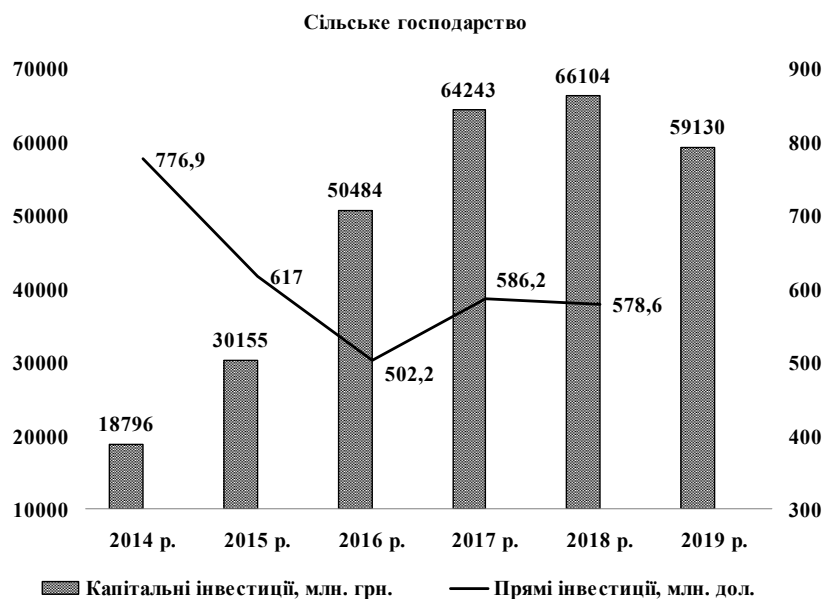

Рис. 1. Динаміка капітальних та прямих інвестицій в аграрній сфері економіки України

Відповідно до даних рисунку 1 обсяги капітальних інвестицій в аграрному секторі України за період з 2014 р. по 2018 р. мають тенденції до зростання (на 47308 млн грн), але у 2019 р. даний показник склав 59130 млн грн, що на 6974 млн грн менше у порівнянні з 2018 р. Відносно прямих інвестицій, то упродовж останніх років помітними є темпи зменшення розміру. Така ситуація свідчить про зниження рівня інвестиційної діяльності в аграрній сфері.

Багатогранність проблеми актуалізує необхідність ідентифікації комплексу завдань на різних ієрархічних рівнях управління суб'єктами агробізнесу, розробки механізмів, імплементація яких в практичній площині сприятиме розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу, що у свою чергу створить фундаментальний базис для зміцнення потенціалу підприємства.

У науковому соціумі існує значна кількість стратегічних заходів, які доцільно впровадити у практичному аспекті для управління розвитком інвестиційно-інноваційним потенціалом.

Лупенко Ю.О. чітко ідентифікує пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України, які доцільно імплементувати на різних рівнях управління, а саме: на загальнодержавному (реалізацію загальнодержавної політики щодо побудови інноваційної моделі розвитку агропромислового комплексу; формування ринку нових продуктів і високих технологій; організацію інтегрованого виробництва, спроможного конкурувати з високоінтелектуально оснащеними транснаціональними компаніями; формування високого рівня

людського капіталу, що зумовлено дією закону збереження суспільства та активізує резерви особистості, формує вищий рівень продуктивної діяльності людини, творчості, прогресу суспільства; формування інтелектуального потенціалу як сукупності високоосвічених професійних кадрів у всіх сферах агропромислового виробництва, спроможних розробляти інновації, зберігаючи науковий потенціал, та реалізувати інноваційний продукт безпосередньо на виробництві); галузевому (створення й запровадження у виробництво нових видів продукції); регіональному (запровадження регіональних механізмів стимулювання інноваційної діяльності; поєднання освіти, науки й виробництва з метою впровадження новітніх розробок) [2, с. 7—8].

Колектив авторів Шебанін В.С., Кормишкін Ю.А. вважають, що завдання інноваційної діяльності в умовах цифрової трансформації економіки полягає у формалізованому описі та поданні у вигляді логічних схем бізнес-процесів, ідей та їх інтегрування у виробничу систему, для чого необхідний якісний науково-методичний інструментарій управління інноваційною діяльністю. Активізація інноваційної діяльності підприємницьких структур проявляється у цілому ряді сучасних форм її організації (розвитку ринку програмного забезпечення корпоративного рівня, ІТ-інновацій та ІТ-послуг; інвестуванні стартапів; розвитку біржових механізмів залучення інвестицій в інноваційні процеси). Тому для розв'язання окреслених проблем необхідне налагодження функціонування відповідного ринку інновацій та інвестицій, що

здійснюватиме відбір організацій, які можуть стати потенційними емітентами акцій та облігацій, та з цією метою реалізовуватиме консультативну підтримку з підбору інвестиційних банків, проведення цільових заходів з підготовки аналітиків та інвесторів щодо участі у проєктах, ранжування відібраних організацій відповідно до встановлених критеріїв і відбір для участі в проєктах [6, с. 19—20; 23].

Цифровізація економіки створює фундаментальне підґрунтя для використання цифрових технологій, мереж для проведення досліджень і поширення наукової інформації та знань. На державному та регіональному рівнях для розвитку ринку інновацій доцільно створювати "маркетплейси" для цифрових технологій та розробок на їх основі; розробити та впровадити національні дорожні карти для розвитку цифрових і технологічних інфраструктур для досліджень та інновацій; здійснювати державну підтримку участі кращих українських дослідницьких центрів і вчених у національних, європейських цифрових інфраструктурах; забезпечити створення системи кредитних і податкових пільг для розвитку інноваційної діяльності; застосування в Україні фінансово-організаційних механізмів підтримки трансферу результатів наукових досліджень [4].

Для підвищення інвестиційно-інноваційної активності в стратегічній перспективі доцільно вдосконалити правову платформу регулювання інвестиційної діяльності; створити інформаційний простір з використанням цифрових технологій; впровадити чіткий механізм та систему моніторингу інвестиційно-інноваційної діяльності на державному рівні; проаналізувати систему управління інвестиційно-інноваційною діяльністю у зарубіжних країнах та ідентифікувати пріоритетні заходи, які доцільно імплементувати в агробізнес України та ін.

Домінантний вплив на розвиток інвестиційно-інноваційного потенціалу здійснює кадрова складова. Відповідно до даних Державної служби статистики України кількість працівників, задіяних до виконання науково-дослідних робіт у сільському господарстві за період з 2013—2019 рр. має тенденцію до скорочення. Так, у 2019 році кількість працівників, задіяних до виконання науково-дослідних робіт у сільському господарстві склала 6508 осіб, що на 1805 осіб менше у порівнянні з 2013 р. Відповідно, актуалізується питання розвитку наукового потенціалу на всіх рівнях — державному, галузевому, регіональному та на рівні підприємства; запровадження співпраці між суб'єктами агробізнесу та закладами вищої освіти, на-

уковими установами; вдосконалення кадрового забезпечення підприємства; підвищення мотивації та розвиток потенціалу працівників суб'єкта господарювання та ін.

Трансформаційні процеси, інформатизація економіки, існування різних деформацій та ризиків вносять суттєві корективи в управлінську діяльність підприємства. Ці факти створюють підґрунтя для застосування дієвих інструментів управління, наприклад, фасилітації. Фасилітація — це новий прагматичний підхід у управлінні, який дозволяє генерувати інноваційні стратегічні ідеї, практична імплементация яких створить фундаментальне підґрунтя для розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу.

Крім того, для комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності, ризиків інвестиційно-інноваційної діяльності доцільно використовувати діагностику в якості інструментарію менеджменту, результати якої забезпечать формування інформаційного масиву проблематичних напрямів діяльності підприємства та ідентифікацію пріоритетних управлінських заходів для підвищення інвестиційно-інноваційної привабливості.

Для забезпечення репрезентативності та об'єктивності результатів діагностики необхідно використовувати такий перелік оціночних індикаторів: показники майнового стану (частка основних засобів в активах; знос основних засобів; коефіцієнт оновлення основних засобів; коефіцієнт вибуття основних засобів та ін.); виробничі показники (фондовіддача; фондомісткість; фондозабезпеченість; фондозброєність; обсяг виробництва валової продукції; обсяг товарної продукції та ін.); соціальні показники (середній рівень розміру заробітної плати; продуктивність праці; відпрацьовано одним працівником днів у середньому по підприємству; коефіцієнт використання річного фонду робочого часу; рівень заборгованості по заробітній платі працівникам підприємства; співвідношення заробітної плати працівників підприємства та заробітної плати працівників інших галузей економічної діяльності та ін.); екологічні показники (показники, що характеризують капітальні інвестиції, спрямовані на охорону навколишнього природного середовища; показники, що характеризують рівень антропогенного навантаження; показники, що характеризують рівень розораності земель; показники, що характеризують рівень органічного виробництва та ін.) показники ліквідності (коефіцієнт покриття; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсо-

лютної ліквідності; чистий оборотний капітал та ін.); показники платоспроможності (коефіцієнт автономії; коефіцієнт фінансування; коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; коефіцієнт маневреності власного капіталу та ін.); показники ділової активності (коефіцієнт оборотності активів; коефіцієнт оборотності матеріальних запасів; коефіцієнт оборотності власного капіталу; коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; термін погашення дебіторської заборгованості; термін погашення кредиторської заборгованості та ін.); показники рентабельності (рентабельність діяльності підприємства; рентабельність власного капіталу; коефіцієнт рентабельності активів та ін.); показники іміджу підприємства (репутація підприємства; конкурентна мобільність; наявність патентів та брендів; наявність нематеріальних активів і гудвілу та ін.); коефіцієнти оцінки інноваційної привабливості (коефіцієнт забезпеченості інтелектуальною власністю; коефіцієнт освоєння нової техніки; коефіцієнт впровадження нової продукції; коефіцієнт інноваційного зростання; питома вага використання прогресивних видів сировини; питома вага прогресивних технологічних процесів в технології).

ВИСНОВКИ

У сучасних трансформаційних економічних умовах для кожного бізнес-суб'єкта особливої актуальності набуває питання активізації розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу. Відповідно, очевидною стає необхідність вдосконалення політики державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, формування та реалізація механізмів, інструментів управління, які сприятимуть позитивному розвитку інвестиційно-інноваційного потенціалу суб'єкта господарювання, запровадження дієвої структури управління підприємством.

Література:

1. Гудзь О.Є. Ідентифікація та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства. Науковий вісник Мукачівського державного університету, Серія Економіка. 2015. Вип. 2 (4). Ч. 1. С. 101—106.
2. Лупенко Ю.О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України. Економіка АПК. 2014. № 12. С. 5—11.
3. Плаксієнко В.Я., Назаренко І.М. Діагностика інвестиційної привабливості підприємств: теоретико-методичні засади. Агросвіт. 2019. № 10. С. 19—26.

4. Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП": Аналітичний звіт. URL: <https://cid.center/wp-content/uploads/2019/02/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%A1%D1%85%D0%9F.pdf>

5. Усикова О.М. Розвиток інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика [Текст]: автореф. дис.... д-ра екон. наук: 08.00.04; Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка. Харків, 2018. 38 с.

6. Шебанін В.С., Кормишкін Ю.А. Форми інноваційної активізації аграрного підприємництва в умовах цифрової трансформації економіки. Економіка АПК. 2019. № 10. С. 18—25.

References:

1. Hudz, O. (2015), "Identification and management of innovation and investment potential of the enterprise", *Naukovy`j visny`k Mukachiv-s`kogo derzhavnogo universy`tetu. Ser.: Ekonomika*, vol. 2 (1). pp. 101—106.
2. Lupenko, Y. (2014), "The innovative priorities of the agrarian sphere of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 12. pp. 5—11.
3. Plaksienko, V. and Nazarenko, I. (2019), "Diagnostics of the investment attractiveness of the enterprises: theoretical and methodological principles", *Agrosvit*, vol. 10. pp. 19—26.
4. Nochvaj, V. Koriavets', M. Kul'chyts'kyj, I. Oleksiuk, L. Prykhod'ko, O. Horokhovs'kyj, K. and Hryha, V. (2018), Analytical report "Problems and prospects of harmonization of the digital market of Ukraine with the markets of the EU and the Eastern countries", available at: <https://cid.center/wp-content/uploads/2019/02/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%A1%D1%85%D0%9F.pdf>
5. Usykova, O.M. (2018), "Development of innovation and investment potential of subjects of agrarian business: theory, methodology, practice", Abstract of Doctor of Economics dissertation, Economics and management of enterprises, Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petro Vasylenko, Kharkiv, Ukraine.
6. Shebanin, V.S. and Kormyshkin, Yu.A. (2019), "Forms of innovative activation of agrarian entrepreneurship in terms of digital transformation of the economy", *Ekonomika APK*, vol. 10. pp. 18—25.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2020 р.